

A nemzetközi menekültügy és Magyarország az első világháború után ^[1]

„A lakóhelyéről elűzött és minden vagyonától megfosztott örmény menekültek szenvedéseit talán egy nemzet sem tudja oly mértékben átérezni, mint éppen a magyar nemzet. A trianoni békeszerződés és az utódállamok erőszakos intézkedései folytán ugyanis a magyarok százezrei jutottak hasonló sorsra, akik vagyonuktól megfosztva mind a megkisebbedett és területe nagy részének elvesztése folytán gazdasági rendszerében feldűlt, a háború és az azt követő idegen megszállások által súlyosan meggyengült mai Magyarország felé menekültek, és ezen súlyos helyzetbe jutott országtól vártak segítséget. [...]”

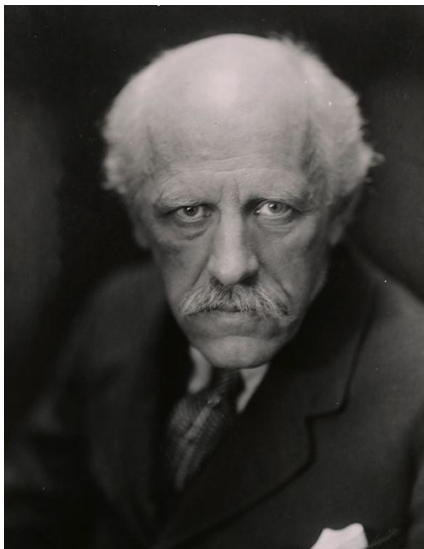
Bevezető

Az első világháború során - 1916-ig bezárólag - mintegy 3,6 millió orosz katona hunyt el vagy sebesült meg, s körülbelül három millióan kerültek hadifogságba. Az 1917-es orosz forradalmat követően kialakult polgárháború, az azt övező éhínségek és járványok addig soha nem tapasztalt veszteségekkel jártak az országban. Az éhínségek csak az 1921-es évben ötmillió emberéletet követeltek és mintegy négy millió fő esett el a polgárháborúban, amely az európai történelem valaha tapasztalt legnagyobb menekülthullámainak egyikét indította meg, hozzávetőleg másfél millió fővel. Ezzel nagyjából megegyező méretű örmény menekülthullám indult meg az Oszmán Birodalom területéről 1915-ben. Az első világháború során a birodalom ifjútörök kormányzata, majd ezt követően *Musztafa Kemál Atatürk* nacionalista hadserege az örmény genocidium, a 20. század egyik első népirtása során több mint egymillió örmény alattvalója életét oltotta ki, s szintén ennyi örmény származású lakost juttatott a menekültlét ingoványos sorsára. Az ezt követő években közel 250 000 örmény telepedett meg Oroszországban, 240 000 a Közel-Keleten, mintegy 400 000 menekült érkezett Európába, mások az amerikai kontinensen kerestek menedéket.

Örmények vonulnak Mezireh börtönébe fegyveres török katonák őrzetében
Oszmán Birodalom, Örményország, Kharpert, 1915. április

Bár a nemzetközi menekültügy egy hosszú és ívelt folyamat során jött létre s csúcspontját az 1951. évi egyezmény képében, a folyamat kiindulópontját mégis az orosz menekültek és a polgárháború, az éhínség és járványok sújtotta civil lakosság egészségügyi ellátását célzó konferenciában kell keresnünk. A konferenciát a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága és a Vöröskereszt Társaságok Ligája szervezésében 1921. február 16-án tartották meg, s jegyzékben kérték a Népszövetség Tanácsától a menekültek ügyének napirendre vételét, illetve egy, a menekültek ügyével foglalkozó főbiztos kinevezését. A kérdéskört első ízben 1921 júniusában tárgyalta a Népszövetség Tanácsa, mely alkalommal a Népszövetség Titkárságát felkérték a főbiztosi poszt felállítására. Erre végül 1921. szeptember 1-én *Fridtjof Nansen* norvég sarkkutató és diplomata menekültügyi főbiztosi kinevezésével került sor. A konferencián a magyar diplomácia is képviseltette magát a királyi követ, *Baranyai Zoltán* személyében. Baranyai támogatta Nansen kinevezését, a humanitárius mozgalom pénzügyi finanszírozását azonban a szűkösköltségvetésre való hivatkozással [popup title="" format="Default click" activate="click" close text="A hivatalos indoklás szerint pénzügyi nehézségek okán „Magyarország az oroszországi éhínség leküzdéséért irányuló akcióban legnagyobb sajnálatára részt nem vehet.” Baranyai Zoltán levele Bánffy Miklós külügyminiszter részére, Genf, 1921. szeptember 13. 39/pol. Lásd: MNL OL K-107-43-2-b-1, 52. cs. (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Polgári kori kormányhatósági levéltárak, Külügyminisztériumi levéltár, Népszövetségi képviselő és genfi főkonzulátus). Az orosz éhínség leküzdésére a magyar sajtóban ekkor egy sajátos javaslat merült föl, amely a menekültek ügyét az éhínségek ügyével kívánta összekapcsolni, miszerint a nyugatra menekült orosz értelmiségiek gárdájából toborzott szakértők segítségével lehetne a helyzetet orvosolni: „Oroszországot legeredményesebben akként lehet segíteni, ha az éhezők érdekében megindított akciókat összekapcsolják a menekült oroszok érdekében kezdett mozgalommal. [...] Elsősorban orosz szakértőkre van tehát szükség, mivel pedig a polgárháború éppen ezek sorát ritkította meg rendkívüli módon, a külföldre menekült oroszokat kell rávenni arra, hogy hozzáfogjanak hazájuk közgazdasági újjáépítéséhez.” Lásd: Terv Oroszország talpra állításáról. Magyar Külpolitika, 3/12 (1922). 2.”][popup title="elutasította" format="Default click" activate="click" close text="A hivatalos indoklás szerint pénzügyi nehézségek okán „Magyarország az oroszországi éhínség leküzdéséért irányuló akcióban legnagyobb sajnálatára részt nem vehet.” Baranyai Zoltán 39/pol. számú levele Bánffy Miklós külügyminiszter részére, Genf, 1921. szeptember 13. Lásd: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL OL), K 107 Külügyminisztériumi levéltár, Népszövetségi képviselő és genfi főkonzulátus iratai (a továbbiakban: K 107) 43-2-b-1, 52. cs. Az orosz éhínség leküzdésére a magyar sajtóban ekkor egy sajátos javaslat merült föl, amely a menekültek ügyét az éhínségek ügyével kívánta összekapcsolni, miszerint a nyugatra menekült orosz értelmiségiek gárdájából toborzott szakértők segítségével lehetne a helyzetet orvosolni: „Oroszországot legeredményesebben akként lehet segíteni, ha az éhezők érdekében megindított akciókat összekapcsolják a menekült oroszok érdekében kezdett mozgalommal. [...] Elsősorban orosz szakértőkre van tehát szükség, mivel pedig a polgárháború éppen ezek sorát ritkította meg rendkívüli módon, a külföldre menekült oroszokat kell rávenni arra, hogy hozzáfogjanak hazájuk közgazdasági újjáépítéséhez.” Lásd: Terv Oroszország talpra állításáról. Magyar Külpolitika, 3/12 (1922). 2.”]

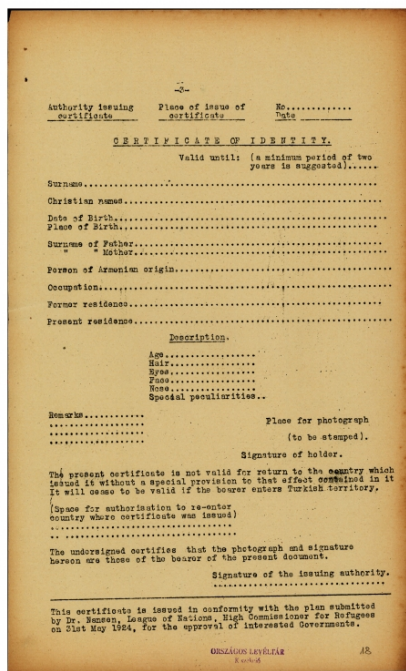

Fridtjof Nansen, a Népszövetség menekültügyi főbiztosa

Ezzel párhuzamosan szervezték meg 1921 augusztusában Genfben, tizenhárom állam diplomatája, huszonkét Vöröskereszt-szervezet, huszonhárom karitatív szervezet és a Nemzetközi Munkaügyi Hivatal részvételével az orosz menekültek kérdését tárgyaló nemzetközi konferenciát. Még abban a hónapban sikerült felállítani a szovjet-oroszországi éhínség enyhítését megcélzó Nemzetközi Orosz Segélyszervezetet is. Bár a menekültkérdés - ekkoriban még pusztán az orosz menekültügy - végső megoldását a repatriációban, a menekültek hazatelepítésében látták a meghatározó európai politikai és diplomáciai fórumokon, a helyzet azonban - humanitárius katasztrófa képét öltve magára - egyre csak súlyosbodott. A menekültek száma napról napra nőtt, így például Lengyelországba 1922 nyarán hozzávetőleg napi háromezer orosz menekült érkezett. Az állapotok konszolidálása, a menekültek elhelyezése, támogatása érdekében szükségessé vált a különleges személyazonossági igazolványok bevezetése. Ennek kényszerűségét az a körülmény adta, miszerint a menekültek többsége nem rendelkezett sem úti-, sem pedig személyazonossági igazolvánnyal, illetve sokan közülük - hontalanként - állampolgársággal sem. A magyar diplomácia a pénzügyi támogatást az 1921. augusztusi konferencián is megtagadta, „*csupán a személyzetben adandó segélyről*” jelezte Magyarország lehetséges részvételi szándékát.

A menekültek jogi státusának rendezése céljából került sor 1922. július 3-5. között a *Nansen-útlevé*l néven elhíresült, az orosz menekültek számára kibocsátandó személyazonossági igazolványok rendszerének bevezetésével kapcsolatos tárgyalásoknak teret adó Orosz Menekültek Személyazonossági Igazolványáról Szóló Kormányközi Konferenciára Genfben, tizenöt kormány képviselőjének részvételével. A konferencia által elfogadott nyilatkozat szerint „*a nehéz helyzet, amelyben most oly sok orosz menekült találja magát, s amely igencsak ismeretlen volt korábban, a most megkezdett folyamattal enyhítésre kerül, amint az érdekelt kormányok beiktatják az egyezményt [és határozatait], amelyet a konferencia elfogadott.*” A tárgyalások eredményeként létrejött egyezmény szövege rendelkezett a személyazonossági igazolványok részleteiről. Eszerint a következő években az egyezményt aláíró államok - 1922 és 1929 között összesen 52 ország - területén megkezdődhetett a menekültek részére szóló nemzetközi személyazonossági igazolványok könnyített eljárás melletti kiállítása. Az igazolvány birtokában a menekült immár jogosult volt a migrációs folyamat folytatására, megkerülve a fennálló útlevélkényszert. Az igazolványokat két példányban, két nyelven - francia és a helyi nyelven - kellett kibocsátani, megjelölve a menekült személyes adatait, külső ismertető jegeit. A konferencián a magyar kormányt báró *Abele Egón* magyar királyi konzul képviselte. Kijelentette, „*hogy nincs feljogosítva a Kormánya részéről történő hivatalos elkötelezettség kifejezésre juttatására, de úgy érezte, kijelentheti, hogy a személyazonossági igazolványok kiállítása, az úti- és a vízumköltségek csökkentése a menekültek részére nem ütközhet akadályba Magyarországon sem.*”

A magyar követ a „*kapott utasítás értelmében [...] ad referendum megjegyzéssel*” írta alá az egyezményt. Bár ezzel Magyarország nem csatlakozott a személyazonossági igazolványokat első ízben beiktató államok sorához, Baranyai végül az 1922. augusztus 21-i, *Bánffy Miklós* külügyminiszterhez írt levelében az egyezmény aláírását tanácsolta: „*Véleményem szerint kívánatos volna, ha Magyarország is csatlakoznék e határozathoz azzal a feltétellel, hogy a még kérdésbe jövő bolgár, jugoszláv, román kormányok is magukévá tesszik.*” Erre végül 1923 elején került sor, és 1936 szeptemberéig összesen 3935 személyazonossági igazolványt állított ki a magyar közigazgatás orosz menekültek részére.

Nansen-útlevé

A nemzetközi menekültügy fejlődéstörténetében a következő lépcsőfokot az eddig csupán orosz menekültek részére szóló személyazonossági igazolványnak az örmény menekültek részére történő kiterjesztése jelentette. A Népszövetség Tanácsa elé maga Fridtjof Nansen nyújtotta be 1923. szeptember 28-án az erről szóló tervezetet, amely az igazolványoknak már egészen pontos meghatározást adott. A tervezet alapján e dokumentumok nem állhattak ellentétben a kibocsátó állam jogszabályaival; nem jogosították fel a menekültet a kibocsátó államba való visszatérésre; mindazonáltal leszögezték, hogy az igazolványt vízum (*Travel Visa*) kibocsátása mellett iktassák be a szerződő államok. **(Lásd az 1. számú dokumentumot!)** Az ehhez kapcsolódó szerződés megkötésére végül 1924. május 31-én került sor harmincnégy - majd 1929-ig bezárólag további öt - állam képviselője által, s ezzel a nemzetközi közösség az örmény menekültek csoportját is felemelte a nemzetközi védelem szintjére. A két szerződés a nemzetközi menekültjog kialakulásának első lépcsőfokaként értelmezhető, amelyek hatásosan támogatták a

menekülteket, közülük azonban egyik sem határozta meg pontosan a menekültek jogi státusát, a befogadó államhoz fűződő viszonyát, nem fogalmazta meg a „menekült” általános definícióját, és csupán az orosz és örmény menekültekre tért ki. **(Lásd a 2. számú dokumentumot!)**

A Népszövetség örmény ügyekért felelős küldöttsége, középen Fridtjof Nansen

A nemzetközi menekültügy e kezdeti szakaszának végpontját az 1928. évi egyezményben határozhatjuk meg, hiszen a szerződő felek ekkor rögzítették először a menekültek jogait és kötelezettségeit a befogadó állammal szemben. Az 1928. június 30-án aláírt, *Egyezmény az orosz és örmény menekültek jogi státusáról* című dokumentum immár a menekültek jogi státusáról, polgári jogairól is nyilatkozott. Kinyilvánította a származási ország viszonzosságára való törekvés alkalmatlanságát, s egy sor alapvető rendelkezést tett. Eszerint a menekülteknek jogukban áll a befogadó országban oktatásban részesülni, peres ügyeiket a bíróság előtt tárgyalni, munkát vállalni, s kimondta a menekülteknek a többségi társadalommal való azonos mértékű adózáshoz való jogát.

A következő nagyobb léptékű, a menekülteket érintő többoldalú szerződést 1933-ban kötötték. Ezt azonban a gazdasági világválság miatt csupán néhány állam ratifikálta. Ez a megállapodás immár a két világháború közötti nemzetközi menekültügy új korszakának nyitányaként értelmezhető, amelyet az a tény is alátámaszt, hogy szintén ebben az évben állították fel a Németországi Menekültek Főbiztoságát.

Az orosz és örmény menekültek helyzete, a nemzetközi menekültügy a magyar jogalkotókat is aktívan foglalkoztatta, hiszen számos orosz és örmény menekült érkezett hazánkba. A Magyarországtól elcsatolt területekről meginduló, s az 1930-as évekig bezárólag közel félmillió főt megmozgató magyar menekülthullám kapcsán a menekültügy a hazai politikai diskurzus egyik kulcskérdésévé vált. Ezzel egyidejűleg az idegen származású menekültek - az oroszok és örményeken túl a bolgárok, görögök, törökök - sorsa is foglalkoztatta a közvéleményt és a jogalkotókat. Az 1924. évi menekültügyi konferenciát megelőzően a királyi követ, Baranyai és a külügyminiszter, *Daruváry Géza* levelezést folytatott az örmény menekültek ügyéről, sarkos véleményeket fogalmazva meg: *„Miatán ezt a jobb sorsra érdemes örmény népet az entente beugratta a törökellenes mozgalomba, sőt, a világháború során, nyíltan maga mellett szerezte meg, s utána cinikusan fölládozta a lausanne-i békeszerződésben, a N. Sz. [Népszövetség] összes tagállamaival szeretné megfizettetni a nép megmaradt töredékeinek elhelyezését és rekonstruálását. (Lásd a 3. számú dokumentumot!)* Az alapvető szimpátián és az antant-hatalmakhoz fűződő viszonyból következő állásfoglaláson kívül Baranyainak a brit *Thomas Frank Johnson* őrnaggyal, a Nemzetközi Munkaügyi Hivatal magas rangú hivatalnokával folytatott beszélgetéséből kiderül, hogy a magyar diplomata és köre az örmény menekültek támogatását *„becses és fontos”* feladatként tartotta számon. *Bud János* pénzügyminiszter azonban az örmény menekültek pénzügyi támogatását szentimentális hangvételű levélben utasította vissza 1928-ban:

„A lakóhelyéről elűzött és minden vagyonától megfosztott örmény menekültek szenvedéseit talán egy nemzet sem tudja oly mértékben átérezni, mint éppen a magyar nemzet. A trianoni békeszerződés és az utódállamok erőszakos intézkedései folytán ugyanis a magyarok százezrei jutottak hasonló sorsra, akik vagyonuktól hirtelen megfosztva mind a megkisebbedett és területe nagy részének hirtelen elvesztése folytán gazdasági rendszerében feldűlt, a háború és az azt követő idegen megszállások által súlyosan meggyengült mai Magyarország felé menekültek, és ezen súlyos helyzetbe jutott országtól vártak segítséget. [...] Ilyen körülmények között tehát, amikor a magyar államnak is megvannak a maga menekülte, akiknek támogatása költségvetésének súlyos megterhelését jelenti, bármily részvétellel tekintünk is más hasonló sorsban levő nemzetekre, pénzügyileg nem lehetünk segítségükre .”

A Belügyminisztérium VII. osztálya által 1928 májusában készült részletes, a *Magyarországon tartózkodó orosz állampolgárokról* című kimutatás alapján ekkor Magyarországon 4764 orosz származású személy tartózkodott. Ez családtagokkal és gyermekekkel együtt értendő, az *„önálló személyek családtagok nélkül”* mindössze 2552-en voltak. A 2552 személy mellett összesen 887 házastárs élt, közülük csupán 128 volt orosz, 759 fő magyar származású volt. E családokban 1325 gyermek élt, akiknek hozzávetőleg 85%-a orosz-magyar vegyes házasságból született; összesen 1160-an voltak magyarországi születésűek, és csupán 165-en születtek Oroszországban. A 2552 fő azonban nem volt mind menekült. 285 személy a világháború előtt érkezett Magyarországra; mint „szovjetházás” 112 fő költözött házastársával Magyarországra; 1696 fő hadifogolyként érkezett hozzánk, és csupán 459 fő tartozott a szűkebb értelemben vett menekült kategóriába. A Magyarországon élő oroszok társadalmi és munkaerő-piaci megoszlásáról korábban alkotott képet nagyban árnyalja az alábbi, változatos képet festő kimutatás: volt köztük 765 munkás, 690 földműves, 595 iparos, 206 magánzó, 83 értelmiségi, 52 kereskedő, 161 fő pedig az „egyéb” kategóriába tartozott. Bár a magyarországi orosz közösség központja valóban Budapesten volt (iskolák, templomok, társadalmi elit), a szakirodalom mégis megalapozatlanul nagy hangsúlyt helyez a magyar főváros és az orosz elit szerepére. Míg 1928-ban Budapesten 960 orosz tartózkodott, addig vidéken 1592, közülük 1110-en falvakban, míg 482-en városokban éltek. Így tehát kijelenthető, hogy a magyarországi orosz emigrációnak csupán egy kis szelete volt része a „fehérgárdista” cári „nómenklatúrának” és az arisztokrata társadalomnak; többségük paraszti vagy munkásszármazású hadifogoly, vagy a háborúk, üldöztetések és éhínségek elől menekülő személy volt, ráadásul több mint egy tizedük a háborút megelőzően érkezett Magyarországra .

A volt orosz diplomáciai misszió titkára, *Samsonow S. Mihály*, a budapesti egyetem közgazdaságtudományi karának orosz nyelvű előadója az 1930-as években több alkalommal is véleményezte az európai államok felelősségét az orosz menekültügy kapcsán. Egy alkalommal kifejtette: az *„orosz menekültek problémája, az örményekével komplikálva nemzetközi jelleget öltött, parancsolóan megoldást követelt, és nem lehetett belső adminisztratív rendelkezésekkel, sem egyszerű rendőri intézkedésekkel elintézni. [...] A menekültprobléma, függetlenül a menekültek nemzetiségétől, próbaköve lett az őket befogadó ország kultúrájának és fokmérője a nemzetek együttműködési szellemének. ”*

Dokumentumok

PROJECT OF PLAN
C.L. 173.1924. CXIII.
ANNEX I.
(C.L. 72 (a).1924).

PLAN FOR THE ISSUE OF A CERTIFICATE OF IDENTITY TO ARMENIAN REFUGEES.

SUBMITTED FOR THE CONSIDERATION OF INTERESTED GOVERNMENTS BY
DR. NANSEN, HIGH COMMISSIONER FOR REFUGEE PROTECTION IN
VICTORIA, IN THE PROVINCE OF THE SOCIETY OF NATIONS,
LONDON, IN THE MONTH OF SEPTEMBER 1923.

The certificate will not be issued to persons of Armenian origin who are Russian refugees within the meaning of the Arrangement concluded at Geneva on July 24, 1922.

The certificate will be in the enclosed form and will be issued subject to the following conditions:-

1. It shall not infringe the laws and regulations in force in any State with regard to the control of foreigners.
2. It shall not in any way affect special regulations with regard to persons of Armenian origin.
3. The grant of the certificate does not in any way imply the right for the refugee to return to the State in which he has obtained it without the special authorization of that State. Governments are, however, recommended to grant such authorization in all cases where there are no special reasons to the contrary, in order to facilitate as much as possible free movement on the part of the refugees and to enable them to improve their economic situation. - Special provision is made on the certificate for the giving of such special authorization, where possible.
4. The State which issues the certificate is alone qualified to revoke it so long as the refugee continues to reside within the territory of that State.
5. On presentation of the certificate the refugee may be admitted to the State which he desires to enter either on the government to which his request is addressed affording directly its visa upon the certificate or on this government's authorizing the certificate as a document entitling proof of identity.

-2-

which enables the consular authorities to issue, on its production, a new certificate to its bearer enabling him to cross the frontier.

6. **Form of Visa.** The respective States shall grant transit visas, provided that the regulations in force in each State have been complied with, and in the case contemplated in the preceding paragraph on condition that the refugee has obtained the visa of the State to which he is proceeding.
7. The text of the certificate shall be in at least two languages; the national language of the authority which issues the certificate and the French language in accordance with the provisions made with regard to international passports at the Paris Conference of October 21st, 1920. The issue of the certificate shall be made free of charge to certificate holders except in the event of legal provision to the contrary.

Governments which agree to adopt the present plan are requested to notify as soon as possible their admission to the Secretary-General of the League of Nations, by whom it will be communicated to all the Members of the League and any other States to which the present plan has been submitted. In view of the urgency of the matter each government is invited to fix as early a date as possible for the putting into force by it of the present plan and for the prescription by it of certificates issued in accordance with the plan by other governments adhering thereto; if no special date is fixed, the plan will enter into force for each government as from the date on which the notification of the government's admission is received by the Secretary-General.

GENEVA, the 21st May, 1924.

-3-

Authority issuing certificate _____ Place of issue of certificate _____ No. _____

CERTIFICATE OF IDENTITY

Valid until: (a minimum period of two years is suggested).....

Surname.....
 Christian name.....
 Date of birth.....
 Place of birth.....
 Name of father.....
 Name of mother.....
 Present residence.....
 Present residence.....
 Description.....
 Age.....
 Sex.....
 Height.....
 Eyes.....
 Hair.....
 Special particularities.....

Signature..... Place for photograph (to be stamped).
 Signature of holder.

This present certificate is not valid for return to the country which issued it without a special provision to that effect contained in it. It will cease to be valid if the holder enters another country.

Spoken for authorisation to re-enter country where certificate was issued.....
 The undersigned certifies that the photograph and signature herein are those of the issuer of the present document.
 Signature of the issuing authority.....

GENEVA, the 21st May, 1924.

-4-

LIST OF THE STATES WHICH HAVE ACCEPTED THE IDENTITY CERTIFICATE FOR ARMENIAN REFUGEES.

Albania	Italy
Austria	Japan
Austria	Latvia
Belgium	Lithuania
Bulgaria	Latvian
China	Latvia
Czechoslovakia	Norway
Denmark	New Zealand
Ethiopia	Poland
Finland	Norway
France	Romania
Germany	Serbo-Croat-Slovene Parts
Great Britain	Siam
Greece	South Africa
Hungary	Spain
	Sweden
	Switzerland

GENEVA, the 21st May, 1924.

1. Tervezet az örmény menekültek személyazonosító igazolványának kérdésében
1924. május 31.

Jelzet: MNL OL K-78-XIII-7-1924 – Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Polgári kori kormányhatósági levéltárak, Külügyminisztérium levéltár, Népszövetségi kiadványgyűjtemény – Gépelt másolat, aláírás nélkül.

Fordítás:

NÉPSZÖVETSÉG

C.L.173.1924.CXIII.

ANNEX I.

(C.L.72 (a).1924).

TERVEZET AZ ÖRMÉNY MENEKÜLTEK SZEMÉLYAZONOSÍTÓ IGAZOLVÁNYÁNAK KÉRDÉSÉBEN

AZ ÉRDEKELT KORMÁNYOK SZÁMÁRA MEGFONTOLÁSRA BENYÚJTOTTA

Dr. NANSEN, A NÉPSZÖVETSÉG TANÁCSÁNAK OROSZ MENEKÜLTEKRE VONATKOZÓ HATÁROZATA VÉGREHAJTÁSÁRA KIJELÖLT FŐBIZTOSA,
ELFOGADVA 1923. SZEPTEMBER 28-ÁN

Az igazolványt nem lehet kiadni olyan örmény származású személyeknek, akik az 1922. július 5-i genfi megállapodás szerint orosz menekülteknek számítanak.

Az igazolvány a csatolt formátumban a következő feltételek teljesülése esetében állítható ki:

1. Egy államnak sem sértheti meg a külföldiek ellenőrzéséről szóló jogerős törvényeit és rendeleteit.

2. Semmilyen módon nem éríntheti azokat a különleges szabályozásokat, amelyek örmény származású személyekre vonatkoznak.
3. Az igazolvány kiadása semmilyen módon nem vonhatja maga után a jogot, hogy a menekültek visszatérjenek abba az államba, amelyben azt megkapták, az adott állam külön felhatalmazása nélkül.

Mindazonáltal javasolt a kormányoknak külön felhatalmazás kiadása minden olyan esetben, amikor nincs külön ok annak ellenkezőjére, mindez annak érdekében, hogy a menekülteknek a lehető legnagyobb cselekvési szabadságot biztosítsanak, és lehetővé tegyék számukra saját gazdasági helyzetük javítását. Az igazolványon, ahol lehetséges, az említett különleges felhatalmazások számára a hely biztosítva van.

4. Az állam, amely az igazolványt kiállította, egyedüliként rendelkezik annak megújítása jogával mindaddig, amíg a menekültek az adott állam területén tartózkodnak.
5. Az igazolvány bemutatásakor a menekültet elismerheti azon állam, amelynek területére be akar lépni, vagy az adott kormány által közvetlenül az igazolványhoz csatolt vízum által, vagy pedig oly módon, hogy a kormány elfogadja az igazolványt, mint a személyazonosításra alkalmas dokumentumot, és ez lehetővé teszi az illető ország konzuli hatóságai számára, hogy kiállítsanak egy új igazolványt a tulajdonosnak, amellyel az átlépheti a határt.
6. *Átutazási vízum.* Az illetékes államoknak átutazási vízumot kell biztosítaniuk a megelőző paragrafusban tervezett formában és azon feltételekkel egyezően, amelyek szerint a menekült megszerezte az állam vízumát és az eljárást megindította, feltéve, hogy ez nem ütközik egyik állam jogerős szabályozásába sem.
7. Az igazolvány szövegének legalább kétnyelvűnek kell lennie; az igazolványt kiállító hatóság hivatalos nyelve és a francia nyelv, az 1920. október 21-ei párizsi konferencia rendelkezéseinek megfelelően. Az igazolvány kiállítása a rászoruló személyek számára díjmentes kell legyen mindazon esetekben, amikor a vonatkozó jogszabály erről ellenkezően nem rendelkezik.

Azon kormányok, amelyek elfogadják e tervezetet, felhívják arra, hogy amint lehet, jelezzék jóváhagyásukat a Népszövetség Főtitkárának, aki által közöltetik a Népszövetség minden tagjának és mindazon államnak, amelyhez e terv benyújtott. Az ügy sürgősségére való tekintettel minden kormány felszólítatik, hogy a lehető legkorábbi időpontra jelölje ki a jelen tervezet jogerőre emelését, és e tervezet elfogadásával az igazolványok kiállítását a tervezettel összhangban; amennyiben erre külön rögzített időpont nincsen, a tervezet minden kormány számára jogerőre emelkedik attól az időponttól számítva, amikor a kormány jóváhagyásáról szóló értesítés a Főtitkárhoz beérkezett.

Genf (Geneva), 1924. május 31.

Az igazolványt kiállító	Az igazolvány kiadásának	Szám.....
<u>hatóság</u>	<u>helye</u>	<u>Dátum</u>

-
SZEMÉLYAZONOSÍTÓ IGAZOLVÁNY

Érvényes: (legkevesebb két év ajánlott).....

Családnév.....

Keresztnevek.....

Születési dátum.....

Születési hely.....

Apa családneve.....

Anya ".....

Örmény származású személy.....

Foglalkozás.....

Előző lakhely.....

Jelenlegi lakhely.....

Személyleírás.

Kor.....

Haj.....

Szem.....

Arc.....

Orr.....

Különös ismertetőjelek....

Megjegyzések.....

.....

.....

Fénykép helye
(pecsételni)

Tulajdonos aláírása

Ez az igazolvány nem jogosít fel a kiállító országba való visszatérésre, arra való külön rendelkezés nélkül. Az igazolvány elveszti érvényességét, amennyiben a tulajdonosa török területre lép.

(a kiállító országba való újra-belépésről szóló meghatalmazás helye)

.....

.....

Alulírott tanúsítja, hogy e fénykép és aláírás az itt megnevezett, jelen dokumentum tulajdonosáé.

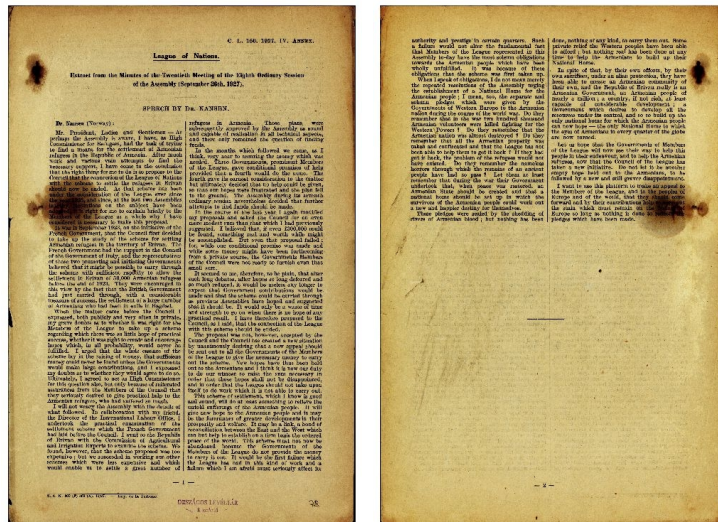
A kiállító hatóság aláírása

.....

Jelen igazolvány a Dr. Nansen, a Népszövetség Menekültügyi Főbiztosa által 1924. május 31-én benyújtott tervezettel összhangban lett kiállítva, az érintett kormányok jóváhagyására.

AZON ÁLLAMOK LISTÁJA, AMELYEK ELFOGADTÁK AZ OROSZ MENEKÜLTEK SZEMÉLYAZONOSÍTÓ IGAZOLVÁNYÁT

Albánia	Olaszország
Ausztrália	Japán
Ausztria	Lettország
Bolívia	Litvánia
Bulgária	Luxemburg
Chile	Mexikó
Csehszlovákia	Norvégia
Dánia	Új-Zéland
Észtország	Lengyelország
Finnország	Portugália
Franciaország	Románia
Németország	Szlovén-Horvát-Szerb Állam
Nagy Britannia	Sziám
Görögország	Dél-Afrika
Guatemala	Spanyolország
Hollandia	Svédország
Magyarország	Svájc

2. Fridtjof Nansen beszéde a Népszövetség ülésén 1927. szeptember 26.

Jelzet: MNL OL K-78-XIII-7-1927 – Gépelt másolat, aláírás nélkül.

Fordítás:

Népszövetség Kivonat a Gyűlés nyolcadik szokásos ülésszaka huszadik összefoglaló jegyzőkönyvéből Nemzetek Szövetsége (1927. szeptember 26.)

DR. NANSEN BESZÉDE

Dr. Nansen (Norvégia):

Elnök Úr, Hölgyeim és Uraim - amint annak a Gyűlés is talán tudatában van, nekem mint Menekültügyi Főbiztosnak az volt a feladatom, hogy megpróbáljak megoldást találni az örmény menekültek letelepítésére az Örmény Köztársaságban. A szükséges támogatás megszerzésére irányuló rengeteg munka és eredménytelen próbálkozás után arra a következtetésre jutottam, hogy az a helyes döntés részéről, ha azt javaslom a Tanácsnak, hogy az örmény menekültek *Jerevánba* történő letelepítésének tervétől határolódjon el a Népszövetség. Mivel a tervezet 1923 óta a Szövetség napirendjén van, az utolsó két Gyűlésnek a témában készült hosszadalmas határozatai bevonásra kerültek, ezért elvárható tőlem, hogy röviden elmagyarázzam a Szövetség tagjainak, miért találtam szükségesnek, hogy megtegyem ezt az előterjesztést.

1923 szeptemberében a francia kormány indítványára a Tanács először döntött úgy, hogy megvizsgálja az örmény menekültek *Jerevánba* történő letelepítésének lehetőségét. A francia kormányt támogatta Olaszország, képviselőik a Tanácsban népszerűsítették a tervet a többi kormány számára abban a hitben, hogy annak kellően gyors kivitelezésével 1923 vége előtt 50 000 örmény menekült telelőhetne le a területen. Erősítette meggyőződésüket, hogy a brit kormány mérhető sikereket ért el nagyszámú, Bagdadba menekült örmény letelepítésével.

Mikor az ügy a Tanács elé került - nyilvánosan és gyakran magánbeszélgetésekben is - kifejttem kétségeimet, vajon helyes-e a Tanács részéről, hogy ragaszkodik egy olyan elképzeléshez, melynek gyakorlati sikerére olyan kevés az esély, és ami olyan reményeket ébreszt, melyek nagy valószínűséggel soha nem válnak valóra. Hangsúlyoztam, hogy a terv lényege a szükséges pénz megszerzése, melyhez a Kormányok hatalmas hozzájárulása kell; kétségeimet fejtettem ki, hogy ebbe beleegyeznek-e. Végezetül elfogadtam, hogy betöltöm a Főtitkár szerepét ebben az ügyben, mert a Tanács tagjai megerősítették, hogy gyakorlati segítséget kívánnak nyújtani a sokat szenvedett örmény menekülteknek.

Nem fásaszom a Tanácsot a folytatás részleteivel. Barátommal, a *Nemzetközi Munkás Iroda* igazgatójával együttműködve gyakorlati vizsgálatnak vettem alá a francia kormány korábban Tanács elé nyújtott letelepítési tervezetét. Elmentem a *Jereváni Köztársaságba a mezőgazdasági és öntözési szakértők bizottságával*, hogy tanulmányozzuk a javaslatot.

Azt találtuk, hogy az előterjesztett tervezet túl drága, ugyanakkor sikeresen kidolgoztunk más javaslatokat, melyek kevésbé pénzigényesek, mégis nagyszámú menekült letelepítését teszik lehetővé Örményországban. Ezek a tervek a későbbiekben a Tanács által elfogadásra kerültek, mint ésszerű, minden technikai szempontból megvalósítható javaslatok, az egyetlen kérdést a források felkutatása jelentette.

A következő hónapokban, úgy gondolom, nagyon közel kerültünk a szükséges pénz megszerzéséhez. Három kormány, a Tanács elismert tagjai, támogatásukat a negyedik együttműködéséhez köthették, mely végül komoly megfontolás után úgy döntött, nem tud segíteni, így reményeink szétfoszottak, a tervezet elbukott. Mindazonáltal a Gyűlés a hetedik szokásos Közgyűlésén úgy döntött, újabb kísérleteket kell tenni források keresésére.

A legutóbbi év folyamán ismét módosítottam a javaslataimat, és a Tanácstól a korábrinál is mérsékeltbb összeget kértem. Komolyan hittem, hogy 300 000 font előkeríthető, és ezzel talán valamilyen valós eredményt tudunk elérni. De még ez a javaslat is elbukott; egy feltételekhez kötött ajánlat érkezett és magánforrásból származó támogatás talán várható, de a Tanács kormánytagjai ezt a csekély összeget sem biztosították.

Számomra úgy tűnt, hogy annyi hosszadalmas vita, engedmény és halogatás után, felesleges lenne tovább várni a kormányok hozzájárulását, hogy a javaslat a Gyűlés által korábban remélt és ajánlott formájában megvalósuljon. Ez csak idő- és energiavesztésnek tűnt, mikor nincs remény a gyakorlati megvalósításra. Ezért javasoltam a Tanácsnak, hogy a Szövetség vesse el a tervezetet.

A Tanács ezt nem fogadta el, egyhangúan egy új kérvény kiküldését indítványozta a Népszövetség kormányaihoz, hogy megszerezze a tervhez szükséges pénzt. Ez új reményeket ébresztett az örményekben, és úgy gondolom, most már kötelességünk a lehető legtöbbet megtenni annak érdekében, hogy a szükséges összeget összegyűjtsük, mert ezeket a reményeket nem árulhatjuk el, és mert a Szövetség nem vállalhat fel olyan feladatot, melyet nem képes végrehajtani.

Ez a letelepítési tervezet, amely jó és ésszerű, legalább enyhít valamennyit az örmények elmondhatatlan szenvedésein. Új reményt fog adni az örmény embereknek, és talán előfutára lesz a felvirágzásuk és jólétük érdekében tett nagyobb fejlesztéseknek. Talán ez lesz a kapcsa Kelet és Nyugat kiegyezésének, ami segíthetne megalapozni a várt világképet. Most ez a tervezet nem mellőzhető azért, mert a Népszövetség kormányai nem biztosítják a végrehajtásához szükséges pénzt. Ez lenne az Szövetség első ilyen jellegű kurdarca, mely félek, komolyan befolyásolná tekintélyét és megítélését bizonyos körökben. Ez a bukás nem változtatná meg azt, hogy a Népszövetség mai gyűlésén megjelent képviselőiknek szomorú kötelezettségei vannak az örmény emberek felé, melyek egyelőre teljesen betartatlanok. Ezek az első tervezet felvetéséből fakadnak.

Mikor kötelességekről beszélek, nem csak a Tanács ismételt beadványaira gondolok, melyek a nemzetállam megalapítását szorgalmazzák; ez alatt a nyugat-európai kormányoknak a világháború folyamán az örmény nemzet felé tett ígéreteit is értem. Emlékeznek, hogy kétszázézer örmény önkéntes halt meg, míg a nyugati hatalmakért harcolt? Emlékeznek, hogy az örmény nemzet majdnem megsemmisült? Emlékeznek, hogy az összes örmény tulajdont elkobozták, visszaszerzésükben a Szövetség nem tudott segíteni? Ha ezt visszakapták volna, az örmény menekültek problémája nem létezne. Emlékeznek a borzalmakra, melyeken ezen ősi nép maradékának kellett keresztül mennie? Legalább engedjük őket emlékezni, hogy a háború alatt kormányuk megígérte, a béke helyreállítása után létrehozza az örmény államot, nemzetük otthonát, ahol a túlélő örmény emberek formálhatják új és boldogabb sorsukat.

Ezek az ígéretetek az örmények vérével lettek megpecsételve, de semmi sem valósult meg belőlük. Egy kevés magántámogatás érkezett a nyugati nemzetektől, de az örmény haza létrehozásában semmilyen segítséget nem kaptak.

Ezzel szemben a saját erőfeszítéseik és áldozataik árán, idegen védelem alatt képesek voltak létrehozni maguktól egy örmény közösséget. Az Örmény Köztársaság valójában az örmény kormány és a közel egymillió örmény ember. Egy ország, ami, ha nem is gazdag, de legalább képes látható fejlődésre; a kormány, amely irányítása alá kívánja vonni a forrásokat, felépítve az egyetlen hazát, amiben az örmény emberek most reménykedhetnek, az egyetlen nemzetállamot, ami felé a bolygó összes szegletéből fordultak az örmények.

Reméljük, hogy a Népszövetség kormányai már látják a módját, hogyan segítsenek ezeknek az embereknek a próbálkozásában, és már támogatják az örmény menekülteket most, hogy a szövetség tanácsa új beadványt tett. Ne engedjük, hogy ez egy újabb üres ígéret legyen az örményeknek, amit egy még hatalmasabb csalódás követ.

Ezt a lehetőséget szeretném felhasználni, hogy felterjesztést tegyek a Népszövetségnek, Európa és a világ nemzeteinek, hogy segítsenek, és hozzájárulásukkal töröljék le a foltot Európa becsületéről, amelynek addig ott kell maradnia, amíg tétlenségükkel nem tesznek semmit kötelességük betartásáért.

